

## SHAXSNING EKSPRESSIV XULQI VA UNING MULOQOT JARAYONIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI

**Rustamova Marhabo Solijonovna**

*Qo'rg'ontepa tumani MMTBga  
qarashli 47-maktab psixologi*

**Annotatsiya:** Shaxsni shaxs tomonidan idrok etish - bu ijtimoiy psixologiyada to'g'ridan-to'g'ri muloqot paytida yuzaga keladigan boshqa shaxsning qiyofasini yaratish jarayoniga ishora qilish uchun ishlatiladigan tushuncha. u bilan. Aqliy aks ettirishning barcha darajalarini o'z ichiga oladi.

**Kalit so'zlar:** Shaxs, idrok etish, tushunish, muloqot, his qilish.....

Shaxsni shaxs tomonidan idrok etish - bu ijtimoiy psixologiyada to'g'ridan-to'g'ri muloqot paytida yuzaga keladigan boshqa shaxsning qiyofasini yaratish jarayoniga ishora qilish uchun ishlatiladigan tushuncha. u bilan. Aqliy aks ettirishning barcha darajalarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon o'ziga xos vaqt xususiyatlariga ega. Dastlab idrok notanish odam, asosiy e'tibor uning tashqi ko'rinishiga qaratiladi (yuz, ko'zlar, soch turmagi, ekspressiv harakatlar jismlar). Insonni idrok etish jarayonini ochishda uning xususiyatlari haqida g'oyalar shakllanadi. xarakter , qobiliyatlar , manfaatlar , juda tez-tez shaxsning professional xususiyatlari atrofida guruhlangan hissiy holatlar .

Boshqa odamni idrok etishda to'rtta asosiy strategiya mavjud:

1. Analitik, unda tashqi ko'rinishning har bir elementi shaxsiy xususiyatning namoyon bo'lish shakli sifatida talqin etiladi.
2. Emotsional, unda bevosita sezilmaydigan shaxsiy xususiyatlar umumiy jozibadorlik yoki jozibadorlikka qarab talqin qilinadi.
3. Pertseptual-assotsiativ, bunda tashqi ko'rinishda o'xshash boshqa shaxsning xususiyatlari ko'rsatiladi.
4. Ijtimoiy-assotsiativ, unda shaxsni tegishli bo'lishi mumkin bo'lgan ijtimoiy guruhning xususiyatlari.

Shaxsni shaxs tomonidan idrok etishning yosh xususiyatlari

Inson bilim va harakat ob'ekti sifatida harakat qilib, odamlarning ongida aks etadi va ularning xatti-harakatlarini belgilaydi, faqat ularning ichki dunyosi, hukmron bo'lgan fikrlar va munosabatlar tizimi orqali "sindiriladi". Bolaning tug'ilgandan to'etuklikka qadar rivojlanishi uning jamiyat a'zosi sifatida shakllanishidir. Bolaning jamiyat a'zosi, shaxs sifatida shakllanishi jarayonida chaqaloqqa xos bo'lgan aks ettirishning elementar shakllaridan kattalarga xos bo'lgan ongli aks ettirishning yuqori shakllarigacha bo'lgan rivojlanish jarayoni sodir bo'ladi. Shaxsning shaxsni idrok etishi idrok etuvchining o'zini rivojlantirish, uning muloqotga, bilimga va mehnatga bo'lgan

ehtiyojining shakllanishi bilan birga rivojlanadi. M.Yu. Kistiyakovskayaning ta'kidlashicha, allaqachon uch oydan olti oygacha bolada kattalarga nisbatan tanlangan munosabat shakllanadi. Uch oylik bola onasini atrof-muhitdan ajratib turadi, olti oylik bola esa begonalarni o'zidan farqlay boshlaydi. Bolalar bog'chasida, bolalar bog'chasida, hovlida bola bilan bog'liq bo'lgan odamlar doirasi keskin ortadi. U ularni farqlash, ulardagi o'xshash va farqli narsalarni ajratib ko'rsatish zarurati bilan duch keladi.

Bolaning boshqa odamlar haqidagi bilimlarini chuqurlashtirish - bu kattalarni unga (ona, ota, enaga) nisbatan bajaradigan funktsiyalariga qarab nomlashdan odamlarni tashqi (yoshi va jinsi) xususiyatlariga ko'ra farqlashga o'tish va ayniqsa foydalanishga o'tish. suhbatdagi olmoshlarning boshqalarni belgilash uchun.

Nutqni o'zlashtirish jarayonida bola atrofdagi u yoki bu odam bilan ularni bildiruvchi so'zlar, duruṣ, yuz ifodasi, imo-ishora va ularning og'zaki belgilari o'rtasida vaqtinchalik aloqalarni o'rnatadi. Boshqa shaxsning vizual qiyofasi shaxsning belgilarida, uning tashqi ko'rinishining xususiyatlarida va turli ko'rinishlarida mustahkamlangan mazmun bilan boyitiladi. So'zning semantik mazmuni shaxsning hissiy qiyofasi bilan bog'liq. Yaqin kattalar bilan, keyin esa kengroq atrofdagi odamlar bilan muloqotda bo'lgan bolalar ekspressiv xatti-harakatlarning soyalarini farqlashni o'rganadilar va ulardan tajribali insoniy holatni "o'qiydilar". Buni yosh bolalar boshidan kechirgan hamdardlik, qo'rquv, quvonch va boshqa tajribalar tasdiqlaydi. Maktab bolaning voqelikni aks ettirishini rivojlantirishda, uning odamlar tomonidan idrok etishini rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. A.A. Bodalev quyidagi ma'lumotlarni aniqladi:

1. Yoshi bilan, idrok etilayotgan shaxsning tashqi qiyofasini og'zaki qayta tiklashda, jismoniy ko'rinishni tashkil etuvchi komponentlar ko'proq va ko'pincha yaratilgan portretning muhim belgilari sifatida kiritiladi. 21-26 yoshda tashqi ko'rinishning ushbu jihatining fiksatsiya ulushi 7-8 yoshli bolalar tomonidan fiksatsiya va namoyon bo'lish ulushi bilan solishtirganda deyarli 2,2 barobar ortadi.

2. Yoshi bilan, tashqi ko'rinishni og'zaki qayta tiklashda, tashqi ko'rinishning muhim belgilari sifatida uning ifoda xususiyatlarining tavsifi ko'proq va ko'proq boshqa shaxsning portretiga kiritiladi. 21-26 yoshdagi ifoda xususiyatlarining fiksatsiya ulushi 1-sinf o'quvchilarining ushbu tomonni fiksatsiya qilish foiziga nisbatan deyarli 3,6 barobar ortadi.

3. Yoshi bilan idrok etilayotgan shaxs portretiga inson qiyofasini tashkil etuvchi elementlarning tavsiflarini kiritish tobora kamayib boradi. Qabul qilinadigan odamning tashqi qiyofasini tavsiflashda tashqi ko'rinishning ushbu tomonini fiksatsiya qilish foizi 7-8 yoshli bolalarda tashqi ko'rinishning ushbu tomonini aniqlash foiziga nisbatan 21-26 yoshga 14,9 baravar kamayadi.

Boshqa odamning tashqi qiyofasini idrok etishning rivojlanishi, shuningdek,

yoshi bilan odamlar yuzi, tanasi va idrok etilgan odamning ifodasi qismlarida ko'proq belgilarni qayd etishlari bilan tavsiflanadi.

Boshqa odamning tashqi qiyofasini idrok etishning rivojlanishi, shuningdek, yoshi bilan odamlar yuzi, tanasi va idrok etilgan odamning ifodasi qismlarida ko'proq belgilarni qayd etishlari bilan tavsiflanadi.

Turli yosh guruhlari sub'ektlari tomonidan inson idrokini taqqoslash, A.A. Bodalev shuni ko'rsatadiki, shaxs bilish sub'ekti sifatida shakllanar ekan, idrok etilgan odamlarning tashqi ko'rinishi belgilarini aks ettirishning aniqlik darajasi ortadi. Bu shaxsning tashqi qiyofasining xususiyatlarini, tashqi ko'rinishini loyihalash xususiyatlarini va uning ekspressiv xulq-atvorini, u tomonidan bajarilgan harakatlarini sub'ektlar tomonidan aks ettirish va baholashga ham tegishli.

O'zi uchun yangi faoliyat turida boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatda bo'lishni boshlagan kishi, odamlarni va ularning xatti-harakatlarini bilishning ko'p yoki kamroq umumlashtirilgan tajribasiga tayanadi, bu faoliyatdan tashqari sharoitlarda o'zi tomonidan to'planadi.

Bolaning boshqa shaxs va uning harakatlarining dastlabki bahosi chaqaloq uchun vakolatli shaxslar tomonidan unga berilgan bahoning oddiy takrorlanishidir. Maktabgacha yoshdagi bolaning boshqa shaxs haqida bildiradigan fikrining o'ziga xos xususiyati uning o'ta beqarorligi, katta o'zgaruvchanligi, aniq vaziyatlilikidir.

Bolaning maktabga kelishi bilan u uchun asosiy bilim ob'ektlaridan biri o'rtoqlarining xatti-harakati: ularni o'quvchi sifatida tavsiflovchi xatti-harakatlar va xatti-harakatlardir. Uning oldida boshqa odamlarning xatti-harakatlarini yangi tomonlardan ko'rish imkoniyati ochiladi. Bu esa o'quvchining shaxsning sifat va jihatlari haqidagi tushunchalarining mazmuni sezilarli darajada o'zgarishiga olib keladi, unda murakkab harakat va xatti-harakatlarning psixologik mazmunini yanada chuqurroq va to'g'ri ochish hamda shaxsni bir butun sifatida xolisona baholash qobiliyati shakllanadi.

Yoshi qanchalik katta bo'lsa, insonning inson haqidagi tushunchasi shunchalik aniq namoyon bo'ladi. Intuitsiya katta ahamiyatga ega - boshqa shaxsning shaxsiyatini tavsiflovchi xususiyatlarni, ularning bevosita ixtiyori bilan, dalillar yordamida asoslanmasdan tushunish qobiliyati. Boshqa shaxsning shaxsiyatini idrok etish va tushunish doimiy ravishda bu shaxsni biladigan odamlarda ma'lum axloqiy va estetik his-tuyg'ularning paydo bo'lishi bilan birga keladi: empatiya, empatiya, hamdardlik.

Bola rivojlanishining dastlabki bosqichida, u bolalar bog'chasiga borganida, uning boshqa odamlar haqidagi g'oyalari nafaqat bu odamlarning xatti-harakatlari va xatti-harakatlari, balki bu bolaning shaxs sifatida qanday ekanligi, qanday asosiy xarakter xususiyatlari bilan belgilanadi. Bu vaqtga kelib u qanday ishlashni, boshqa bolalar bilan muloqot qilishni, kattalarga itoat qilishni biladi. Sub'ektning o'zi tarbiyalanganlik darajasining uning atrofida tilarga nisbatan xulq-atvorining tabiatiga,

demak, sub'ektning odamlar bilan muloqot qilishdan to'plagan taassurotlarining tabiatiga ta'siri shaxs shakllanishining keyingi bosqichlarida davom etadi.

Boshqa odamlar bilan birgalikda ishlash va ular bilan barcha faoliyat turlarida muloqot qilishning shaxsiy tajribasi har bir kishi uchun har doim individualdir va buning natijasida u faqat boshqa odamlarga o'ziga xos nuqtai nazarni va ularga munosabatni rivojlantiradi. Bu qarash va yondashuv har bir inson hayotiy tajribasining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Insonning boshqa odamlarga bo'lgan shaxsiy nuqtai nazari doimo uning e'tiqodi, ideallari, xarakteri, butun shaxsiyatining muhriga ega.

Demak, har bir shaxs bir xil shaxsning turli tomonlarini turlicha anglaydi va baholaydi. Bu shu bilan izohlanadiki, bu shaxsni tanigan shaxs muayyan shaxsning ayrim jihatlari va fazilatlarini tahlil qilish va baholashga doimo yaxshiroq tayyor bo'ladi, yomonroq - uning boshqa tomonlari va xususiyatlarini tushunish.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Abu Nasr Farobiy "Fozil odamlar shahri". Toshkent. Xalq merosi. 1993-yil
2. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi". 2010-yil.
3. E, G'oziyev "Shaxs psixologiyasi" 2004-yil